

tarih bilimidir. Tarih iki yanlı olarak düşünülebilir; yani doğa tarihi ve insanlar tarihi olarak ikiye bölünebilir. Ama bu iki yan zmandan ayrılmaz; insanlar varoldukça doğa tarihi ve insanların tarihi karşılıklı olarak birbirini etkileyecektir.»

Soru 25 : Diyalektik, bir bilim değil midir?

Hegel'in idealist diyalektiğinin tersine çevrilmesi konusunda Marx ve Engels'in yazdıkları kendi yaptıkları benzetme yoluyla şöyle özetlenebilir: «Hegel'in sistemi başaşağı duruyordu; biz onu ayakları üzerine koyduk.»

Böylece diyalektik süreçler öncelikle ve özellikle maddeyi ve onun hareketini belirtiyorlar ve insan düşüncesinde maddesel dünyanın bir yansıması olarak beliriyorlar.

Madde harekettir düşüncesinden hareket eden Engels, diyalektiği şöyle tanımlamıştır: «Diyalektik, dış dünyadaki ve insan düşüncesindeki hareketin genel yasalarının bilimidir.» Başka deyişlerle söyleyecek olursak, diyalektik, evrendeki her ilişkinin, her gelişmenin en genel yasalarının bilimi olarak tanımlanabilir. Görülüyor ki, diyalektik, yöntem olmadan önce ya da yöntem olarak uygulanmadan önce bir bilimdir. Onun yöntem oluşu evrenin diyalektik gerçeğinin gerekli bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki, evrende bir şey, bir olay ancak başka şeylerle ilişkilerinin bütünü içinde anlaşılabilir. Başka bir deyişle, bir şey, etkilendiği bütün ve bütünün kendine yaptığı etkilerle anlaşılabilir. Evrendeki bir şeyi, bir olayı anlamak için bu yolu ya da bu yöntemi seçmek yönteminin diyalektik olduğunu gösterir. Bilim olarak diyalektiğin gelişmesi ve ilerlemesi de doğa ve insan bilimlerinin ilerlemelerine bağlıdır.

Soru 26 : Toplum diyalektiğinin doğa diyalektiğinden farkı nedir?

Doğa ile toplum arasında diyalektik ilişkiler vardır; bu, zaten bilinen bir gerçektir. Ve bilim olan diyalektiğin evrendeki her ilişkinin, her gelişmenin en genel yasalarının bilimi olarak tanımlandığını da gördük. Fakat, bilim olarak diyalektiğin doğa diyalektiği ve toplum diyalektiği olarak ikiye ayrılması, doğa ve toplum verilerinin birbirlerinden farklı oluşlarının gerekli bir sonucudur. Şöyle ki, doğa ya da maddedeki diyalektik etki ve tepki, olumlu ve olumsuz elektrik, atomların birleşmesi ve bölünmesi gibi öğelerin varlığı ve çelişmeleriyle açıklanır. Bu, doğadaki öğelerin toplumdaki öğelere göre dar-

lığını ve azlığını gösterir. Oysa, toplumlardaki grupları ve sınıfları oluşturan insanların doğada hiç olmayan irade, düşünce ve düşünce özgürlüğü gibi insan yetenekleriyle bezenmesi toplumlardaki diyalektiğin genişliğini ve zenginliğini gösterir. Bu yüzden doğa diyalektiği olan diyalektik maddeciliğin ilkelerini, toplum diyalektiği olan tarihsel maddecilik yoluyla toplumlara aynen uygulamak istemek, toplumlara yalnız doğaya ya da maddeye indirgemek demek olacaktır. Doğaya diyalektiği, doğadaki her ilişkinin ve her gelişmenin en genel yasalarını ortaya koymaktır; fakat bunların toplumlardaki her ilişkide de, her gelişmede de en genel yasalar olarak görüleceğini sanmak, maddeye göre insan yeteneklerini unutmak ve doğa tarihi ile toplumların tarihini bir tutmak olacaktır. Böyle bir doğmadan kurtulmak için tarihsel maddeciliği yöntem olarak her toplumun kendi özel ve somut tarihine göre ya da kendi tarihsel evrimine göre uygulamak, her toplumun tarihsel özgürlüğü gerçeğinden hareket eden en bilimsel yaklaşım olacaktır. Çünkü, tarihsel özgürlük, tarihin zaman ve mekânı bağılı olarak kazandığı özellikleri göstermektedir. Fakat, toplum diyalektiği olarak tarihsel maddeciliğin ilk işi, toplumlardaki her ilişkinin ve her gelişmenin yasalarını ortaya koymaktır. Ve bu durumla tarihsel maddecilik bir bilimdir. Tarihsel maddeciliğin yöntem olarak uygulanması hemen yukarıda söylediğimiz gibi tamamıyla «tarihsel özgürlük ilkesi»ne bağlıdır.

Doğaya ile toplum arasındaki diyalektik ilişkiler gerçeği ve her ikisinin tarihinin birbirini koşullandırması gerçeği kesin bir bilgi olarak bilinmektedir.

Gerek doğaya ve maddenin hareketi bakımından gerek tarih ve toplumun gelişmesinin nesnel yasaları bakımından maddecilik ve diyalektik birbirinden ayrılmayacak biçimde kaynaşarak diyalektik maddecilik görüşünün ya da sisteminin kurulmasını sağlamıştır. Şu halde, mekanist maddecilik önce düzeltilmiş ve sonra tamamlanmıştır. İlk diyalektik olan doğaya diyalektiğinin yasalarını sistemleştiren diyalektik maddecilik içinde tarihsel maddecilik özel bir olgu olarak kendi gerçeğini sunmaktadır.

Soru 27 : Marx'a göre tarihsel maddecilik nedir? Marx'ın toplumsal sınıf kavramı nasıl tanımlanabilir?

Diyalektiği ayakları üzerine koymakla idealist bir varlıkbilim yerine maddeci bir varlıkbilim kuran Marx, bu maddeci varlıkbilimin evrendeki ilk gerçeği ya da ilk veriyi açıklayabileceğini ortaya koymuştu. Fakat, Hegel tarafından bulunan diyalektiğin yasalarını da olduğu gibi kabul etmişti.

Doğada görülen diyalektik, doğanın hareket halinde maddeden oluşmuş bir bütün olduğunu ve ilerleyen bir evrim içinde art arda düzeylere ulaşarak daha yüksek bir nicel karmaşıklık derecesinde, birdenbire bir dönüşümle, tamamıyla yeni nitel değişimler meydana getirdiğini gösteriyordu. Bu yüzden, doğa diyalektiği her şeyden önce diyalektik maddecilik olarak sistemleşiyordu. Bu diyalektik maddecilik içinde tarihsel maddeciliğin ya da toplum diyalektiğinin özel bir olgu olarak kendi gerçeğini sunması, bir doğa parçası olan insanın aynı zamanda bir insan gerçeği olan duyuşsal madde varlığına (düşünce ve düşünce özgürlüğü) sahip olmasından ileri gelmektedir. Bu bakımdan, insanların ve onların meydana getirdiği toplumların gelişmesinin yasaları ve tarihi, maddenin gelişmesinin yasalarından ve tarihinden farklı olarak özellikler taşımakta ve oluşmaktadır.

İhtiyacı olan, onu karşılamak için çalışan, üreten, üretmek için üretim araçlarından yararlanan, insanın madde olmaktan başka, doğal varlık olmaktan başka doğa ile bir ortaklığı olamaz.

Doğadaki hareket ve değişmelerin doğadaki çelişmelerin sonucu olduklarını, yani doğadaki çelişmelerin nicel değişmelerden geçerek, birdenbire bir dönüşümle, nitel değişimler meydana getirdiklerini, doğa bilimleri bize göstermekte ve açıklamaktadır. Örneğin, doğa bilimlerinden fizik, olumlu ve olumsuz elektrik akımı kavramlarıyla kendi alanının çelişmelerini; doğa bilimlerinden kimya, atomların birleşmesi ve bölünmesi kavramlarıyla kendi alanının çelişmelerini; doğa bilimlerinden mekanik, etki ve tepki kavramlarıyla kendi alanının çelişmelerini gösterir.

Genel olarak toplum bilimlere özel olarak sosyolojiye gelince, Marx'tan beri bu bilimlerde sınıfların çatışması kavramıyla, toplumlardaki çelişmeler gösterilmektedir. Marx, önceleri ve çoğu zaman, doğadaki çelişmelerin nicel değişmelerden geçerek, birdenbire bir dönüşümle yani devrimle, nitel değişimler meydana getirdikleri gibi toplumlardaki sınıflar çatışması olan çelişmelerin bir devrimle yok edileceğini kesinlikle söylediği halde, sonraları, toplumlardaki sınıflar çatışmasının devrimden başka olanaklarla da (derece derece dönüşümlerle) yok edilebileceğini öneren düşüncelere sahip olduğunu zaman zaman göstermiştir. Marx'taki bu durumu ayrıntılarına varıncaya kadar açıklamak burada konumuz olmayacaktır. Fakat, onun düşüncesinin özü, diyalektik bir zorunluk olarak toplumlardaki gelişmenin sınıflar çatışmasıyla sağlanmasıdır.

Marx'ın eserlerinde, toplumsal sınıfın öğretisi olarak kesin bir tanımının bulunmadığı zaten bilinmektedir. «Marx, eserlerinde çeşitli toplumsal tabakalara sınıf statüsünü vermiştir.» Araştırmalarında o, Batı toplumlarını ikiden fazla sınıflara ayırmıştır. Örneğin Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'inde beş sınıf görülmektedir; bunlar köy-

lüler, işçiler, küçük burjuvalar, arazi aristokrasisi ve kapitalist burjuvazi olmak üzere beş sınıftır. Almanya'da Devrim ve Karşı Devrim'de yalnız köy toplumsal yapısında köleler, göçebe tarım işçileri, küçük köylüler ve büyük köylüler olmak üzere dört sınıf açıklanmak istenmektedir. Alman İdeolojisi'nde kentlerin nüfusu ve köylerin nüfusu olarak nüfusun, iki büyük sınıf halinde bölünmesinden söz edilmektedir. Alman İdeolojisi'nde, kentler ve köyler arasındaki ilişkilerde sınıf mücadelesinin ve sınıfların karşıtlığının en yetkin örneğini görmek isteyen Marx'a göre, «en büyük (maddî iş ve manevî iş) bölümü kentin ve köyün birbirinden ayrılmasıdır. Kentle köy arasındaki karşıtlık, barbarlıktan uygarlığa, kabileler rejiminden devlete, yörelikten ulusa geçişle başlar ve günümüze kadar bütün uygarlık tarihinde görülür (...). Ve böylece doğrudan doğruya işbölümüne ve üretim aletlerine dayanarak nüfusun, ilk olarak, iki büyük sınıf halinde bölünmesi görülür.» «Zaten kent, nüfusun, üretim aletlerinin, sermayenin, zevklerin, ihtiyaçların bir yerde toplanma olgusudur; oysa köy, bu olgunun tersine yalnızlığın ve ayrılmanın yeridir.» «Kent ve köy arasındaki karşıtlık ancak özel mülkiyet çerçevesi içinde var olabilir.» Fakat Marx'ın sınıf dediği gerçekler, «kendine özgü statü ve yaşama tarzları olan ve tipoloji olarak var olan toplumsal gerçeklerdir.» Fakat, kesin olarak sınıfın tanımını yine yapılmadığı halde, Marx'ın eserlerinin bazılarında gerçek sınıf kavramı anlatılmış olmaktadır. «Yani Marx, sonunda, toplumu birbirine karşıt ikili ve tarihsel olarak yönsemeli bir bölüm olarak anlatmıştır.»

Temel diyalektik ögesi toplumsal sınıf kavramı olan Marx'ın eserlerinde içerik olarak bulunan toplumsal sınıf, bazı Marxsist düşünürlerce şu özel niteliklerle tanımlanmak istenmiştir: «Toplumsal sınıf, bir üretim sistemi içinde belirli bir yere sahip tarihsel bir kategoridir.

- Toplumsal sınıfın üyelerinin üretim araçlarıyla belli ilişkileri vardır.
- Toplumsal sınıf, üretimin sonuçlarının dağılmasında belli bir pay alır.
- Üretim araçlarıyla ilişkiler mülkiyet ilişkileri üzerine kurulmuştur.
- En az bir halde de olsa, sınıf bilincine varmayan toplumsal sınıf olmaz.

Bu (en az) bir toplumsal sınıfın bazı bireylerinde bulunabilir.»

Marx'ın eserlerinde içerik olarak bulunan toplumsal sınıf, kimi sosyologlarca da ve daha kısa bir biçimde aşağı yukarı şöyle tanımlanmaktadır: «Toplumsal sınıflar, ekonomik ürünlerin üretimin-

de, dolaşımında ve bölüşülmesinde belirli bir rolü olan gerçek toplumsal birliklerdir. Bu rol, iktidarı ele geçirmek için aralarında mücadele olan bu sınıfların yaşama düzeyini, sınıf bilincini, ideolojisini, kültürünü, siyasal tutumunu, v.b... belirler.»

Toplumsal sınıflar konusunda Marx'ın kullandığı terimler olan üretim, üretim gücü, sınıf bilincine varma, ideoloji, tarihsel kategori, toplumsal birlik, bir sınıfın başka sınıflarla ilişkisi gibi gerçekler üzerinde Marx'ın düşüncesinin de zaman zaman değiştiğini belgeleyen incelemecilerden, düşünürlerden bazıları, genel olarak Marx'ın düşüncesinde şu önermenin hiç değişmediğini ileri sürmektedirler: «Marx'a göre her toplum tipinde üretim güçleri ve üretim ilişkileri toplumsal yapıyı, toplumların sınıflara bölünmesini, bilinci, ideoloji ve kültürü belirleyen temeli oluştururlar.» Böylece Marx, toplumsal sınıf kavramını, somut toplumsal yapı çözümlmeleri için bir hareket noktası olarak almış olmaktadır.

Marx'a göre, «Toplumun ekonomik yapısı, üstünde hukuksal ve siyasal üstyapının yükseldiği gerçek temeldir ve bu gerçek temelle toplumsal bilincin belirlenmiş biçimleri tekabül eder... Maddesel yaşantının üretim biçimi toplumsal, siyasal ve tinsel yaşantı süreçlerinin bütünüdür.» Bu düşünceden hareket eden Marx'a göre, toplumların tarihi, dolayısıyla bütün toplumsal sınıflar arasındaki mücadeleler tarihidir ve bu toplumsal sınıflar da devirlerinin ekonomik ilişkilerinin ürünüdürler. Böylece Marx, tarihte her zaman bir toplumun ekonomik yapısının üstyapısal bütün kurumları açıklayan gerçek temeli oluşturduğunu ispatlamaya çalışıyordu.

Tarihsel maddecilik deyimi Marx'ın öğretisini ya da onun toplumsal evrim kuramını belirtmek için ilk kez Engels tarafından kullanılmıştır.

Soru 28 : Marx'a göre üretim ilişkisi nedir? Yabancılaşma nasıl olur?

Toplum, bir insan yığını ya da basit bir insanlar toplumu değildir. Ve doğaya karşı birleşen insanların meydana getirdikleri toplumların yaşayabilmeleri için en temel süreç üretim sürecidir. Bu sürecin aldığı biçim yani üretim biçimi toplumların temel yapısını maddesel temeli olan altyapıyı meydana getirir. Üretim biçimi bir düzen biçimidir: bir toplumun tarihinde belirli bir çağdaki üretim güçlerinin düzenlenişini gösterir. Üretim güçleri, üretim araçları denilen (toprak ya da doğal kaynaklar, ham maddeler, her türlü teknik gibi) araçların ve bunları kullanan insan emeğinin tümüdür.

Marx'a göre, biçimi ne olursa olsun bir toplumda insanları birleştiren ilişkiler her şeyden önce maddesel ilişkilerdir ve bu ilişkiler beslenme, giyinme, korunma zorunluğuyula belirlenmişlerdir. Bu temel maddesel ilişkileri Marx, üretim güçleri ve üretim ilişkileri olarak adlandırır. Ve ona göre, bu temel maddesel ilişkiler bir bütün oluşturur ki onu da altyapı olarak adlandırır. «Marx'ın bütün siyaset sosyolojisinin konusu, toplumsal ve siyasal yapının üretimle bağlantısını göstermektedir.» Marx'a göre, toplumsal yapı ve devlet sürekli olarak belirlenmiş bireylerin yani gerçekte olduğu gibi maddesel olarak davranan ve üreten bireylerin yaşantı süreçlerinin bir sonucudur. Bu yüzden Marx, özellikle Alman İdeolojisi'nde işbölümü ve devlet, mülkiyet ve devlet, toplumsal sınıflar ve devlet bağlantısını açıklamayı amaçlamaktadır. «İşbölümü ve özel mülkiyet özdeş deyimlerdir; birinde (işbölümünde) etkinliğe göre belli olan şey, ötekinde (özel mülkiyette) etkinliğin ürününe göre belli olmaktadır» diyen Marx'a göre, işbölümünün değişik gelişme dereceleri bir o kadar mülkiyetin değişik biçimlerini gösterir; yani işbölümünün bir derecesi gereçler, âlet ve işin ürünü bakımından bireylerin karşılıklı ilişkilerini de belirler.

Bütün bu düşüncelerinin yanı sıra Marx, işbölümünün kimileri-ne yöneticilik rolü ya da görevi verdiğini ve «İşbölümü, Siyasal İktidarın doğuşu, Sınıfların kökeni, Mülkiyet biçimleri»nin, gelişmeleri birbirine paralel olgular olduğunu savunur.

Marx'a göre, üretim biçimi, toplumsal ilişkilerle nitelendirilmiş bir toplum biçimini gösterir; toplumsal ilişkiler de üretim ilişkileri tarafından belirlenir ya da onların baskısı altındadırlar. Şu halde, bir toplumda temel ilişkiler üretim ilişkileridir. Üretim ilişkilerinin ilk koşulu teknik işbölümüdür; toplumun doğa ile ilişkilerinin düzenlenmesidir. Bu teknik işbölümüne üretim ilişkileri toplumsal işbölümünü ekler; çünkü insanların üretim sürecine katılışları farklıdır; insanlar farklı görevleri yerine getirirler. Üretim ilişkileri teknik ve toplumsal işbölümü olarak gerçekleşmektedir. Yine görülüyor ki, altyapı olan üretim biçimi üretim güçlerinden ve onların düzenlenmesi olan üretim ilişkilerinden meydana gelmiştir. İşte bu altyapı toplumların üstyapısal olguları dediğimiz hukuku, toplumsal rejimi, siyasal kurumları, inançları, dili, ideolojileri v.b. yaratan temel yapıdır. Bu temel yapı kapsamındaki en önemli etken de mülkiyet ilişkileri yani üretim amaçlarının mülkiyet biçimidir. İlk koşulu belirli bir düzeydeki üretim güçleri olan üretim ilişkilerinin meydana getirdiği üretim biçimi bir toplumsal bütündür, bir toplumsal yapıdır. Zaten, Marx, üretim araçları mülkiyetinin ve toplumsal işbölümünün düzenlenişi olarak ele alınan toplumsal yapıya üretim biçimi adını vermektedir. Bu üretim biçiminin gelişmesini üretim araçlarına sahip olanlarla sa-